

17
1.
2.
17
1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.

1768.

1. Hoffmann, Godofredus Daniel: De iuribus debitorum
2. Schott, Christoph Dillenius: Analy sis operis Gratiani
de iure belli ac pacis cum observationibus.

1769.

1. Canz, Gerhardus Christoph: De condictione facti inde
bonae praesentis
2. Canz, Eberhard Christoph: De condictione in concursu
creditorum
3. Hoffmann, Godof. Daniel: De scamnis eorumque diversitate
in constituto et iudicio imperii
4. Hoffmannus, Godofredus Daniel: De reformatione universitatis
Tubingensis ex pace Westphalica.
5. Hoffmann, Godof. Daniel: De adhaesione et communicatione
appellativis praesertim in supremum dicasterium Warter.
burgicum.
6. Hoffmann, Godof. Daniel: Analecta quaedam juris publici
Biberacensis
7. Hoffmann, Godofredus Daniel: De iuramento revidorio caesarei

1769.

8. Schott, Christoph. Fredericus: Dissertatio phil., qua procerum
summa et necessitas et utilitas ex ratione adstruitur

1770

1. Caug, Eberhardus Christoph.: De beneficiis ordinis S. Augustini
Honi.

29. Caug, Eberhardus Christoph.: De tutela fructuaria
personarum I. R. G. Imp. Mentron. 2 Sampl.

3. Hoffmann, Godefr. Daniel: De jure principum ecclesiarum
rum et capitulorum subdelegandi ad visitationem
Camerarum

4. Hoffmann, Godefr. Daniel: De decursu appellacionis
speciatim Wartenbergico.

5. Hoffmann, Johannes Daniel: De judiciis aedilitio
Wartenbergico.

1771.

1. Hoffmann, Godefr. Daniel: Jus Imperatoris et imperii
Germanici in unum

1771

2. Hoffmann, Gorp. Dunit: De libertate et immunitate antiquissimi collegii ordinis S. Augustini canoniceorum regularium congregationis Lebrunensis et S. Martini Beuronensis in Slesia.
3. Hoffmann, Gorp. Dunit: Positiones in unq. quinque stat. immediati, nec ne? [!]
4. Hoffmann, Gorp. Dunit: Potiora quaedam jura et privilegia S. R. Imp. Liberae civitatis Memmingensis
5. Kapff, Luitp. Jacobus: De jure retrahendi res mobiles specialiter Wirtembergico
6. Plancquet, Gorp. Dunit: De natura et mensura gravitatis

[Faint, illegible handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

P. 23. num. 27.

DE
CONDITIONE FACTI
INDEBITE PRÆSTITI.

RECTORE VNIVERSITATIS MAGNIFICENTISSIMO
SERENISSIMO ATQVE POTENTISSIMO DVCE WVRTEM-
BERGIÆ REGNANTE

DOMINO

C A R O L O,

JCTORVM ORDINIS AVCTORITATE ET CONSENSV

PRÆSIDE

EBERHARDO CHRISTOPH. CANZ,

PHILOSOPHIÆ ET IVRIS VTRIVSQVE DOCTORE, HVIVSQVE PROFESSORE
PVBLICO ORDINARIO, SERENISSIMI DVCCIS CONSILIARIO,
h. t. DECANO,

PATRONO ET PRÆCEPTORE SVO PIE VENERANDO

PRO LICENTIA

SVMMOS IN VTROQVE IVRE HONORES RITE
CAPESSENDI

Die XII. August. MDCCCLXIX. disputabit

AVTOR

CHRISTIANVS GOTTLIEBIVS GMELIN,

Tubingenfis.

TVBINGÆ,

LITTERIS JO. AD. SIGMVNDI,

P. 229

7769/1

3

CONDICIONE VACANT
CONDICIONE VACANT

CONDICIONE VACANT
CONDICIONE VACANT

CONDICIONE VACANT
CONDICIONE VACANT

CONDICIONE VACANT
CONDICIONE VACANT

CONDICIONE VACANT
CONDICIONE VACANT

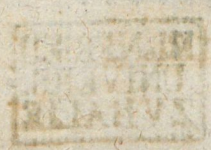
CONDICIONE VACANT
CONDICIONE VACANT

CONDICIONE VACANT
CONDICIONE VACANT

CONDICIONE VACANT
CONDICIONE VACANT

CONDICIONE VACANT
CONDICIONE VACANT

CONDICIONE VACANT
CONDICIONE VACANT

P R A E F A T I O.

Mirabitur forsā B. L. me thema elegisse ex materia de conditione indebiti, satis, ut videtur, & a solis Pandectarum scriptoribus excussa; sed non modo eadem plurimorum DD. de eadem scripta plures in ea doctrinas ita perturbarunt, & caligine obdlexerunt, ut nova disquisitione & illustratione eandem ob causam quam maxime egeant, quo inprimis mihi referre licebit de errore & ignorantia juris & facti vulgarem satis materiam, per diversas DD. circa illam opiniones quam maxime obfuscata; verum etiam ii omnes, quantum quidem mihi constat, aliquas circa conditionem indebiti theses dubias plane non tetigerunt, quo inprimis refero praesens thema meae dissertationis de conditione indebiti eius, quod quis fecit, de quo ne verbulum quidem per integrum studiorum academicorum curriculum legere ullibi mihi contigit, nisi quod celeberrimus VAN EK, quem solum mihi huius thematis eligendi occasionem dedisse, lubens fateor, in principii suis iuris civilis secundum ordinem Digestorum Tit. de operis libertor. § 5. tribus saltem verbis eius, quoad operas liberti mentionem faciat; pauci alii vero, uti GRÖLLMANN in Diss. III. de Mutatione operarum debitarum C. VI. §. 25. & ENGELBRECHT in Diss. de operis Rusticorum §. 108. mentionem faciant remedii ex l. i. C. in quib. caus. colon. Dom. accusari. idque

A

que licet de censibus saltim loquatur, ad hodiernas rusticorum operas extendant. Cum tamen quam maxime utilis, neque ab omnibus dubiis libera sit ista de conditione facti indebitæ præstiti materia, hanc mecum tractare, & benevole concessa disputandi venia dissertatione inaugurali proponere constitui; audax forsan, quod nondum tractata mihi pertractanda sumam, sed certe nec plagiarius, nec expilator.

§ I.

De Conditione indebiti in genere.

Conditio indebiti in genere dicitur actio personalis ex quasi contractu, stricti iuris, competens ei, qui indebitum ex ignorantia vel errore solvit, contra eum, qui solum accepit, ad restituendum solum cum fructibus & accessionibus. Dicitur conditio sensu specialissimo, quatenus scilicet est actio personalis, qua non Dominus repetit a Domino rem, quæ antea ipsius fuit; latiori sensu enim alias conditiones non modo omnes actiones personales eas, quibus res, quæ in alicuius dominio fuit, repetitur, sed & omnes in genere actiones personales denotare, probant § 15. *J. de action. & l. 25. pr. de O. & A.* Est actio stricti iuris, quia non continetur in §. 28. *J. de action.* & in genere omnes conditiones regulariter stricti iuris sunt, civilis, perpetua & rei persecutoria est, adque hæredes & active & passive transit.

Fundamentum conditionis indebiti.

§ II. Quoad fundamentum conditionis indebiti varie DD. sentiunt, ita enim celeberrimus BOEHMER. in *Doftr. de actionibus Sect. II. C. V. §. XXVI. sqq.* fundamentum tam huius conditionis indebiti, quam & reliquarum conditionum sensu stricto sumtarum statuit esse requiritatem naturalem, a iure civili agnitam, adeoque conditionem indebiti immediate ex lege oriri putat. Aequitas illa fundatur in principio *l. 14. ff. de cond. indeb.* quod scilicet nemo cum alterius damno debeat fieri locupletior. Verum ex quasi contractu

❧ ❧ ❧

tractu eam oriri, probat 1) § penult. J. de obligat. que ex quasi contr. nascunt. ubi præmissis reliquis quasi contractibus recensetur etiam indebiti solutio, & dicitur, eum, cui quis per errorem non debitum solvit, quasi ex contractu debere videri; in indebiti enim solutione partes præsumuntur ita contraxisse, ut, si appareret, indebitum fuisse solutum, id restitueretur ab accipiente; 2) id probat l. 13. ff. in fin. commodat. ubi hæc verba sunt: *plerumque enim id accidit, ut extra id, quod ageretur, tacita obligatio nascatur, veluti cum per errorem indebitum solvendi causa datur.* Licet igitur in l. 66. de cond. indeb. dicatur hæc conditio ex æquo & bono introducta, hoc tamen ita intelligendum, quod æquitas hic sit causa remota, quæ facit, ut præsumatur quasi contractus, sicuti in omnibus quasi contractibus æquitas naturalis semper causa remotior est. Et quidem æquitas nostræ conditionis fundatur omnino in Canone: Nemo cum alterius damno debet locupletior fieri, qui & negotiorum gestiois aliorumque quasi contractuum fundamentum remotius est. Hinc non sequitur, actio quædam ex æquo & bono introducta est, ergo immediate ex lege est; omnes enim actiones obligatione & æquitate naturali quadam nituntur, sed eas omnes immediate ex lege oriri, quam absurdum statuere foret? Sola inter conditiones furtiva est actio dativa, quia immediate ex lege oritur, sine antecedente obligatione, seu alia causa efficiente; delictum enim furti non est causa efficiens, sed saltim causa sine qua non; alias enim, si ex delicto qua causa efficiente veniret, infamaret, nec daretur contra hæredes. a) Inter eas conditiones, quæ immediate ex lege ita oriuntur, ut lex obligationem quidem ex supposito hominis facto statuatur, b) sed actionis nomen non edat, sunt conditiones ex legibus, ut ex l. 35. § ult. C. de donat. ex l. 30. C. de inoffic. testam. ex l. 32. ff. de reb. cred. ex l. ult. C. de alcator. ex l. 6. C. de dot. promiss. ex l. ult. C. de revocand. donat. &c. & si lex latiori sensu sumatur, etiam conditiones ex moribus.

- a) Ita & in eo a reliquis conditionibus furtiva se distinguit, quod in ea, licet constanter dicatur conditio, dominus rem suam repetat a non domino, cum tamen alias semper non dominus rem, quæ antea ipsius fuit, a Domino repetat.
- b) In eo enim, quod conditio ex lege supponat statutam a lege ex facto aliquo hominis antecedente obligationem, differt ab actione dativa, quæ sine precedente obligationis constitutione, sine facto hominis statim competit. vid. FROMMANN Collatio actionum dativarum cum quæsiis.

✠ ✠ ✠

4

Requisita conditionis indebiti.

§ III. Liceat jam ea, quæ ulteriori deductioni maxime infer-
vunt, conditionis indebiti requisita breviter præmittere; requirit
vero ea 1) ut aliquid datum, promissum, factum vel remissum fue-
rit; licet enim leges de conditione indebiti loquentes loquantur
potissimum de conditione indebiti eius, quod datum est, eam ta-
men & ob promissum, remissum, vel factum aliquid obtinere, aliæ
nos leges docent; 2) ut illud datum, promissum, remissum vel fa-
ctum ne naturaliter quidem debitum fuerit; indebitum vero natura-
le tantum, id est, debitum omni vinculo iuris naturalis destitutum,
licet stricta iuris civilis ratione debeatur, a) recte repetitur; immo
& id indebitum solutum, quod naturaliter quidem debetur, sed cu-
ius obligatio naturalis a iure civili plane reprobata est, b) recte re-
peti potest; indebitum civile tantum, id est, quod quidem iure natu-
rali, sed non civili debetur, uti ex pacto nudo, repeti nequit, nisi
ut mox dictum, ius civile obligationem naturalem plane reprobase-
rit; hinc regula illa l. 26. § 3. ff. de cond. indeb. ubi dicitur, repeti in-
debitum solutum id posse, cui non soluto perpetua obstat exceptio, ita
omnino limitanda est, nisi subsit naturalis obligatio talis, quam ius
civile non plane reprobavit; 3) requiritur, ut quis indebitum solve-
rit tanquam debitum, id est, quia credidit, se debere, seu animo,
obligationi suæ satisfaciendi, alias enim donasse censetur; 4) requi-
runt, ut dominium alicujus rei sit translatum, sed hoc non nisi in
conditione certi indebiti requiri, & sufficere alias in conditione in-
certi quodcumque ius in alterum translatum, vel remissum, ex infra
dicendis apparebit. LAUTERB. *Tractat. Synopt. tit. de condit. indeb.*
§ 4. 5) requirunt, ut accipiens non sit in dolo; alias enim conditio
indebiti dari nequit, quia accipiens, si in dolo est, furtum commit-
tit, idque excludit omnem dominii translationem, sed hoc iterum
in sola dati indebiti conditione obtinere, patebit.

a) Huc refer id, quod vi metue extortum est.

b) Hinc scemina recte repeti solutum id, ad quod intercedendo se obligaverat, quia SC.
Velleianum plane reprobat naturalem mulieris intercedentis obligationem.

De errore & ignorantia iuris & facti.

§ IV. Sextum requisitum magis excutiendum est, ut errore
vel ignorantia solutum fuerit indebitum. Error & ignorantia disse-
runt

runt ita, ut in errore solvens aliquid se debere, falso credat, sive quod sciat aliquid, sed non recte, quo & dubitans referendus, ex ignorantia vero solvens plane nihil sciat. Quis vero hic error vel ignorantia excuset, intricata maxime quaestio est. Optime cum ipsa lege dico, regulariter errorem vel ignorantiam facti saltim conditioni indebiti locum facere, non vero errorem iuris. *l. 2. l. 7. l. 10. C. de iur. & fact. ignorant. l. 9. pr. ff. eod.* Error vel ignorantia facti indistincte excusat, sive factum sit proprium, sive alienum, licet, ut infra dicitur, quoad punctum probationis hæc differentia omnino attendenda sit; quoad errorem iuris vero limitanda hæc regula ita, ut interdum & is, qui ex errore iuris vel ignorantia solvit, indebitum solutum repetat; uti 1) si solvens sit persona, cui ius ignorare licet, quales sunt 2) pupilli, *l. 10. ff. de iur. & fact. ignor.* qui ex errore iuris solutum, ab accipiente consumtum conditione repetunt, extans vero vindicant. *l. 29. ff. de cond. indeb. β) foeminae, l. 9. pr. ff. de iur. & fact. ignorant. γ) minores, l. ead.* qui & in integrum restitutionis beneficium ex capite minorennitatis habent; δ) ex Praxi etiam milites & rustici; 2) si accipiens de lucro captando, solvens vero de damno vitando certat a) *l. 17. l. 8. ff. de iur. & fact. ignorant.* Ex hoc principio is, qui nesciens usuras usurarum non deberi, eas solvit, conditione indebiti repetit usuras usurarum indebite solutas *l. 26. pr. & § 1. ff. de cond. indeb.* cuius exemplum assert. BOEHMER. in *Doctrin. de action. Sect. II. C. V. § XXVII.* Accipientis vero quæcumque sit ignorantia, non mutat naturam conditionis indebiti; si vero in dolo sit, distinguendum, an indebiti præstatio talis sit, quæ requirit dominii translationem, an talis, quæ non requirit; illo casu conditio indebiti non datur, b) hoc datur non obstante dolo accipientis.

- a) Ob exceptionem istam plures dari casus, ubi error iuris conditioni indebiti locum facit, quam ubi non facit, per se patet, cum natura rei ita plerumque secum ferat, ut indebite solvens in damno, indebite accipiens in lucro hæreat.
- b) Conditionem enim dati indebiti requirere dominii translationem, supra dictum; ubi vero quis dolose accipit, furtum committit, adeoque dominium in ipsum non transfertur; hinc conditio furtiva potius, quam indebiti hic obtinet. *l. 12. ff. de condit. furtiv.*

❖ ❖ ❖

*Divisio conditionis indebiti in conditionem indebiti
certi & incerti.*

§ V. Indebite datur vel certum aliquid, uti res, aut quantitas certa, vel incertum aliquid, uti si ius in alterum indebite translatum, si cautio indebite præstita vel remissa, si possessio indebite translata, si factum indebite præstitum vel remissum, si jus indebite remissum, vel indebite aliquid promissum est. Hinc nata est divisio conditionis indebiti in eam, quæ certi, & in eam, quæ incerti dicitur, inter quas id interest, quod 1) in illa poena & exceptio plus petitionis possit obtinere, in hac non; 2) in illa libellus continere debeat certum petitum, in hac vero libellus incertum etiam petitum admittat; 3) quod illa requirat domini translationem, hæc vero non requirat. LAUTERBACH. *Traçat. Synopt. Tit. de cond. indeb.* § 4. Casum cautionis indebite præstitæ continet l. 31. ff. de cond. indeb. ubi is, qui plus, quam hæreditaria portio efficit, per errorem creditori cavit, indebiti promissi conditionem habere dicitur, & l. 1. pr. ff. ut in possess. legator. nom. ubi hæres præstitit legatario cautionem legatorum servandorum causa, quia forsan in diem debebatur legatum, adeoque statim præstari non poterat; eam tamen cautionem testator remisit; quæritur, an hæres possit conditione indebiti petere liberationem a cautione? & respondetur, quod possit omnino, non modo tum, si nescivit remissionem cautionis a testatore factam, sed & tum, si scivit quidem factam a testatore cautionis remissionem, sed ex errore iuris putavit, se tamen teneri ad cautionem; immo & fidejussores in casu cautionis indebite præstitæ commissa stipulatione exceptione uti possunt, quia ex ea causa intercessit satisfactio, ex qua non debuit. Casum cautionis indebite remissæ continet l. 39. ff. de cond. indeb. ubi is, qui, cum a fideicommissario potuit cautionem exigere, non exegit, eam cautionem, quasi plus debito solutum esset, repetere posse dicitur. De possessione indebite translata habemus l. 15. § 1. ff. de cond. indeb. Sed & si nummi alieni dati sint, conditio competet, ut vel possessio eorum reddatur; quemadmodum, si falso existimans, possessionem me tibi debere, alicuius rei tradidissim, condicerem. Sed & si possessionem tuam fecissem, ita, ut tibi per longi temporis præscriptionem avocari non possit, etiam sic recte tecum per indebitam conditionem agerem; Facti indebite præstiti ut & remissi

ex-

exempla infra allegabo. Juris indebite remissi exemplum habet *l. 22. ff. de cond. indeb.* ubi fundus, in quo iter debebatur, per errorem liber traditus est. De iure retractus indebite admisso duo notabilia exempla exhibent *Consl. Fac. Tubingens. Vol. IV. Conf. 52. & Vol. IX. C. 21.* ubi emtores ius retractus censualis indebite ex errore admiserunt, & conditione indebiti egerunt ad ius retractus iterum retrahentibus adimendum, & prædium ipsis restituendum, & sententiam victricem obtinuerunt, quæ & firmatur verbis Magnif. Dni. D. SCHÖEFF. in *Dis. de iure retractus censualis § 24.* ubi ita scribit: *uti quoque si emtor per errorem vel plane falsis persuasionibus inductus retractum admiserit, & retrahenti rem tradiderit, tunc emtor errore vel dolo probato prædium a retrahente repetere valet.* Conditionis indebiti exemplum, quæ data fuit ad revocandam requisitionem de investitura feudi ex errore factam, exhibet FERDIN. CHRISTOPH. HARPPRECHT in *Conf. nov. 32. n. 74.* Ita & porro in *l. 1. pr. ff. de cond. sine causa* is, qui promissit sine causa, obligationem condicere posse dicitur, sed non modo conditione sine causa, verum & indebiti repeti posse videtur; indebite enim facta promissio indebiti conditione repetenda, cum qua ex notoriis principiis omnino concurrat conditio sine causa generalis.

Aequitas naturalis circa factum indebite ex errore præstitum.

§ VI. Quid de æquitate naturali circa hanc materiam præstationis facti indebiti obtineat, paucis jam disquirere liceat. Et quidem præcipue inquirendum erit, an is, cui factum indebite præstitum, teneatur facienti aliquid pro facto suo præstare. Pro illo, cui factum præstatur, pugnat Canon: Quod damnum tu sentis sine culpa mea, & me nescio, id ego non teneor resarcire. Pro illo, qui factum præstat, facit Canon vulgaris: Nemo cum alterius damno debet locupletior fieri; atqui is, cui ego aliquid facio, meo damno fit locupletior, ergo mihi damnum resarcire tenetur. Is, cui factum præstatur, obiicere sæpe potest; factum tuum mihi non prodest, vel ego nunquam tantos sumtus tali operi impendissem. Is, qui fecit, dicit: ego tanto meliorem reddidi tuam conditionem, tuum

trum patrimonium opera mea auctum fuit, ego, si tibi non fecissem, aliud facere potuissem tanti valoris, non æquum est, ut tu ex damno meo lucrum sentias. Plures in hac materia distinctiones etiam ipso naturali iure adhibendas esse, patet; primo enim is, cui factum præstatur, sæpe scit, sibi factum ab altero ex errore vel ignorantia præstari, & dolose tacet, quia putat, se hoc modo damno facientis locupletiolem fieri posse, sæpius nescit; si scit, omnino indistincte facienti tenebitur ad omne interesse, quia, qui dolo alterius damnum incurrit, semper ab eo, qui dolum commisit, reparationem damni petere potest; si vero & ipse nescivit, quod alter faciat indebitum, pro facto alteri regulariter præstare nihil tenebitur. Cur enim tenebitur ei, qui incio ipsi aliquid facit? in tantum tamen tenebitur, in quantum per id locupletior factus est; neque ad id solum, sed & alias adhuc circumstantias respiciendum erit, uti ex. gr. fortassis is, cui aliquid factum est, nunquam tantos sumtus tali operi impendisset, interdum ad minorem, interdum ad maiorem ipsius utilitatem, vel & interdum magis ad gustum ipsius, interdum minus illud opus est. Hisce ponderatis ratione eius, cui opus factum est, in computum etiam referendum, in quantum excusationem admittat error vel ignorantia facientis, an damnum grave vel leve saltem faciens sentiat &c.

Definitio conditionis facti indebite præstiti.

§ VII. Est igitur conditio facti indebite præstiti actio personalis, stricti iuris, rei persecutoria, perpetua, qua is, qui indebite ex errore vel ignorantia aliquid fecit, ejusve hæredes ab eo, cui fecit, ejusve hæredibus æstimationem facti repetunt. Videtur contradictio in adiecto esse, si dico: conditio facti indebiti; quid enim est condicere? nonne eo sensu plerumque sumitur, ut denotet repetere? quomodo vero factum repeti potest, quippe quod absolute infectum fieri nequit, adeoque nunquam ita alteri reddi potest, ut non videatur fecisse. Peccare igitur videor, quod facti conditionem statuam. Sed salva res est; 1) enim in §. f. *J. de action. conditio a)* dicitur actio in personam esse, qua actor sibi intendit dari oportere; annon actor sibi dari oportere intendit, si facti æstimationem petit; 2) si conditione indebiti dati petitur æstimatio rei datæ deperditæ, tamen

tamen manet conditio indebiti, quidni ergo in facti æstimatione petenda idem obtinebit? 3) succurrit mihi ipsa l. 26. § 12. ff. de cond. indeb. quæ phrasi condicere operas aliquoties utitur, & tamen æstimationem pro operis præstendam esse dicit.

- a) Supra enim dictum, duplicem esse significatum vocis conditio, cum latiori sensu denotet quamcunque actionem personalem, strictiori sensu eam saltem, qua non dominus repetit a Domino rem, quæ antea ipsius fuit; at hoc ultimo strictiori sensu excludi non modo furtivam, sed & nostram facti, & omnem incerti indebiti conditionem, per se patet.

Convenientia & differentia eiusdem cum conditione dati indebiti.

§ VIII. Conditionem facti indebiti in plurimis convenire cum conditione dati indebiti, per se patet, quia utraque sub eodem conditionis indebiti genere continetur. Utraque igitur descendit ex quasi contractu a), utraque est actio personalis, civilis, rei perfectoria, perpetua, & ad hæredes utrinque transitoria. Utraque requirit, ut indebitum ex errore vel ignorantia præstetur ut debitum; eodem modo in utraque obtinent de errore & ignorantia iuris & facti regulæ; utraque datur ad præstandum aliquid; sed & differunt, & quidem 1) in conditione dati indebiti requiritur, ut aliquid datum, in conditione facti indebiti, ut aliquid factum fuerit; 2) illa requirit dominii translationem, hæc non; 3) illa repetitur regulariter eadem res, quæ data fuit, hæc æstimatio semper; 4) illa certi, hæc semper incerti est, adeoque 5) illa requirit in libello petitionem certam, hæc admittit incertam. Reliquas differentias vide infra § ult.

- a) Quasi contractus in eo consistit, ut is, qui facit, cum altero de eo convenisse præsumatur, ut, si opere inveniatur indebite præstitæ, æstimationem earum ab eo, cui facit, repetere possit.

Sæpe aliud petitur, quam quod præstitum fuit.

§ IX. Factum ipsum repeti non posse, res clara est; igitur aliud quid petendum, æstimatio scilicet; neque hoc naturæ conditionis indebiti repugnat, ut aliud petatur, quam quod præstitum fuit. l. 26. § 12. ff. de cond. indeb. Ita enim hæc ipsa l. 26. allegat
duo

B

duo exempla: utpote *fundum indebitum dedi, & fructus condico; vel hominem indebitum dedi, & hunc sine fraude modico distraxisti, hoc solum refundere debes, quod ex pretio habes.* l. 65. § 8. ff. de cond. indeb. Ita argumento ejusdem legis ex unanimi DD. consensu re indebite data sine fraude deperdita datur conditio indebiti in tantum, in quantum alter locupletior factus est. LAVTERBACH. *Colleg. ff. tit. de condit. indeb. § XXIX.* BOCER. *Disp. VIII. de indeb. solut. § 25.* HEINECCIUS. *Element. iur. civil. ad ordinem ff. § 59. de condit. indeb.* Ita in l. 22. ff. eod. servitus itineris petitur fundo per errorem libero tradito, quæ tamen data dici non potest; ita sæpe occurrit casus, ut dati pars saltim petatur l. 26. § 4 5. 6. ff. eod. præsertim, si pars saltim indebite data fuerit; porro, si quantitas pecuniæ soluta fuit indebite, non eadem corpora, sed tantum eadem summa, quæ indebite soluta fuit, repetitur l. 7. l. 19. § 2. ff. eod. quod & in aliis rebus fungibilibus obtinere videtur. BOCER. l. c.

Requiritur factum.

§ X. Requiritur igitur in conditione facti indebite præstiti factum, quod plerumque in operis consistit, & debet esse 1) honestum, non enim audiendus est, qui propriam turpitudinem allegat; 2) iustum; nam qui iniuste aliquid facit, peccat contra leges, adeoque auxilio earum indignus habendus; 3) alterius utilitatem promovens; nam si quis facit, quod mihi non prodest, non adest ratio, cur ipsi obliger, nisi meus interveniat dolus; 4) nudum, quod scilicet in meris faciendi terminis consistit; hinc excluditur hic traditio & restitutio, quippe quæ facta qualificata sunt; 5) iam præstitum; nam de facto promisso aut remisso mihi sermo non est; 6) factum, quod æstimationem admittit. l. 114. § 8. de legat. 1. l. 41. § 8. de legat. 3. hinc fuit differentia inter operas officiales & fabriles; illæ enim, cum æstimationem non admittant, non possunt repeti, licet indebite præstitæ; hæ vero, quia admittunt, indebite præstitæ condici possunt. Sed quid de divisione operarum in liberales & illiberales sentiendum, quarum illæ sunt, quæ animi, hæ, quæ vel solius corporis, vel corporis & animi simul viribus præstantur; quarum illæ mercedem non admittunt, sed hæ tantum? Mercedem pro operis liberalibus indebite præstitis repeti non posse, dubium non est. cum
causa

eam non admittant; sed annon salarium conditione indebiti peti possit; alia quaestio est, cum salarium sit tantum honorarium aliquod, quod actione peti nequit, sed imploratione tantum officii nobilis iudicis obtinetur. Verum enim vero dubium non est, quin & salarium, si modo cetera conditionis indebiti requisita concurrant, per illam peti possit, cum non facile hodie, nisi sub spe salarii percipiendi praestari soleant operæ liberales, eæque plerumque, si non legale, certum tamen & determinatum quodammodo salarium annexum habeant, quod licet in iure honorarium saltem dicatur, in effectu tamen idem, quod merces, adeoque operarum aestimatio est. Ita & operæ liberorum obsequiales ^{a)} aestimationem non admittunt, adeoque conditione indebiti repeti nequeunt, cum & præterea natura debeantur. *COTHMANN. Respons. iur. Vol. I. Conf. III. n. 57.* *verum* industriales, si non leves sint, præsertim si præstentur a liberis emancipatis, repeti omnino possunt, licet plerumque earum merces potius ex tacita locatione, quam conditione indebiti petatur. Possè tamen & conditione indebiti hanc mercedem reliquis requisitis concurrentibus peti, dubium non est; quaeritur igitur, an & conditio indebiti, uti actio locati, qua merces petitur, privilegio illo gaudeat in concursu, vi cuius in plurimis locis mercedes famulorum, & liberorum, qui famulorum servitia præstant, omnibus hypothecis præferuntur; & puto, quod non tribuendum sit conditioni indebiti istud privilegium, quia non animo obligandi, & mercedem, quam iam petit, accipiendi, quod tamen requiritur, sed animo obligationi suæ satisfaciendi, operæ præstitæ sunt. Divisiones operarum in feudales & allodiales, quorum scilicet illæ occasione feudi, hæ occasione allodii præstantur, in determinatas & indeterminatas in nostram materiam influxum non habent, cum hæ omnes, modo aestimationem admittant, modo non admittant.

a) De operis liberorum vid. C. F. HARPPRECHT in *Dis. de operis liberorum, quas suis Parentibus debent ac præstant*, & in alia *de salario pro operis liberorum præstando*.

Pro facto aestimatio præstanda est.

§ XL. Cum igitur factum ipsum repeti nequeat, adeoque aliud quid pro illo repetendum sit, quaeritur, quid repeti oporteat? Pro operis

eum in tantum teneri puto, in quantum ipse locupletior factus fuit per factum alterius arg. l. 65. § 8. ff. de cond. indeb. infra §. XV. explicanda, ex qua concludunt Practici, quod re indebite soluta non amplius extante in tantum teneatur accipiens, in quantum locupletior factus est, adeoque quia & factum eatenus non amplius existit, ut restitui possit, eius æstimationem in tantum, in quantum alter per id locupletior factus est, restituendam esse colligo. Hinc essenziale in conditione facti indebiti requisitum est, ut alter, si in bona fide sit, per id locupletior fiat; alias enim, si is, cui factum præstitum, locupletior factus non est, & in bona fide, nihil ab eo peti poterit. Quodsi vero accipiens in mala fide est, quaeritur, an etiam, ut in repetitione dati indebiti obtineat conditio furtiva, cum conditio dati indebiti ob dominium non translatum ibi non possit locum habere (vid. §. IV. n. b.) an vero conditio facti indebiti non obstantem dolo locum habeat? Conditionem indebiti ego potius obtinere puto, nunquam vero conditionem furtivam, & quidem 1) ob cessantem rationem, conditio enim dati indebiti ideo non datur contra eum, qui mala fide accepit, quia dominium non est translatum, quod tamen illa requirit; conditio autem facti indebiti datur, licet operarum dominium nunquam transferatur, sive is, cui factum præstetur, in bona, sive in mala fide sit; ergo non adest ratio diversitatis, cur non æque concedenda sit conditio facti indebiti, si is, cui factum præstatur, in bona fide est, ac si in mala fide est; 2) conditio furtiva hic non potest dari, quia non adest res furtiva, neque leges unquam concedunt conditionem facti furtivam. Hoc autem casu conditio indebiti non tantum ad id, in quantum alter locupletior factus est, sed ad veram operarum æstimationem datur, & ad omne interesse, a) quod quia conditio indebiti stricti iuris est, non quidem juramento in litem affectionis, sed tamen extraordinario veritatis æstimari potest. At non infamat hæc conditio, licet in dolo sit accipiens l. 36. ff. de cond. furtiv. cum ne ipsa quidem conditio furtiva infamet, & generalis regula sit, quod nulla conditio infamet b).

a) Ipsa enim conditio indebiti, licet sit adio stricti iuris, interesse peti posse, pluribus deducit SEAWOZA. in Vol. VI. Conf. 94. Conf. Fac. Tub.

b) Conditiones hic eas puto, quæ in legibus sub speciali conditionum nomine venire solent, & præcipue occurrunt in Lib. XII. ff. Tit. LV. sigg. neutro vero eorum sensum,

quos supra allegavi; non latiori, alias hæc regula falleret; nec stridiori, alias conditionem facti indebiti non comprehenderet.

Explicatio l. 26. § 12. ff. de cond. indeb.

§ XIII. Potissima, quæ de conditione facti indebite præstiti agit, lex est l. 26. § 12. ff. de cond. indeb. ubi **ULPIANUS** libro 26. ad Edictum ita scribit: *Libertus, cum se putaret operas Patrono debere, solvit; condicere eum non posse, quamvis putans se obligatum solvit, JULIANUS Libr. X. Digestor. scribit; natura enim operas Patrono libertus debet. Sed & si non operæ Patrono sint solute, sed cum officium ab eo desideraretur, cum Patrono decidit pecunia, & solvit, repetere non potest; sed si operas Patrono exhibuit, non officiales, sed fabriles, veluti pictoriar, vel alias, dam putat, se debere, videndum, an possit condicere; & CELSUS L. VI. Digestorum putat, eam esse causam operarum, ut non sint eadem, neque eiusdem hominis, neque eidem exhibeantur; nam plerumque robor hominis, ætas temporis, opportunitasque naturalis, mutat causam operarum, & ideo nec volens quis reddere potest; sed hæc, inquit, operæ recipiunt æstimationem, & interdum, licet aliud præstemus, inquit, aliud condicimus, utputa fundum indebitum dedi, & fructus condico, vel hominem indebitum, & hunc sine fraude modico disfraxisti; nempe hoc solum refundere debes, quod ex pretio habes, vel meis sumibus pretiosorem hominem feci, nonne æstimari hæc debent? Sic & in proposito casu posse condici, quanto operas plus esse conducturus, sed si delegatus sit a Patrono officiales operas, apud **MARCELLUM** L. XX. Digestorum queritur, & dicit **MARCELLUS**, non teneri eum, nisi forte in ædificio sint, hæc enim iubente Patrono & alii edende sunt; sed si solverit, officiales delegatus non potest condicere, neque ei, cui solvit, creditori, neque Patrono, quia natura ei debentur. Ad recte explicandam istam legem necessarium erit, quædam de operis libertorum huc pertinentia ante omnia recensere. Constat, operas libertorum esse vel officiales, vel fabriles, sive artificiales; illas esse, quæ in officio potius, quam in labore consistunt, veluti in comitando, salutando, assurgendo, negotiis Patroni curandis &c. has esse, quæ in artificio consistunt, uti fabriles stricte dictæ, pictoriæ, pistoriæ, aliæque, quæ labore aut pecuniæ præstatione, non honoris exhibitione continentur; illæ debentur Patrono a quovis liberto, licet non fuerint promissæ, sed tamen alii præter Patronum nunquam sunt edendæ, nisi in ædificio; hæc vero, fabriles scilicet*

scilicet, nunquam debentur, nisi promissæ fuerint. Ita iam facilis erit legis hujus explicatio Verba: priora: *libertus cum se putaret &c.* usque ad *repetere non potest* de officialibus operis sine dubio intelligendæ sunt; has præstittas libertum condicere non posse dicitur, nam non modo natura Patrono debentur, (quod autem naturaliter debetur, ut indebite præstitum condici nequit,) sed & æstimationem non admittunt. Idem etiam obtinebit, si libertus transegerit cum Patrono, ut pro certa pecuniæ summa desisteret ab operis officialibus exigendis, nam nec pecuniam pro his operis datam repetere poterit, quia non modo operas natura deberet, sed & insuper his accedit, quod ex transactione solum ut indebitum condici nequeat. Verba: *sed si operas &c.* de fabrilibus loquuntur, & quidem iis, quæ non promissæ sunt; promissas enim præstittas non condicit libertus, nisi post promissionem factam de non petendis operis pactum accesserit. Non promissas vero, si præstat, dum putat, se debere, condicere posse dicitur; a) sed opponit sibi U L P I A N V S, operas non posse condici, cum nec a volente reddi possint, quia non possunt dari eadem operæ; sed statim subjungit ipse responsonem, operas scilicet fabriles æstimari posse, nec inuitatum esse, aliud condici, quam quod præstitum est, cujus exempla duo ipse allegat, alterum de fundo indebite dato, ejusque fructibus condicendis, alterum de homine siue servo indebite dato, ab accipiente sine dolo manumisso, & pretio exinde redacto condicendo; Ultimo verbis: *sed si delegatus* J C T u s proponit casum; si Patronus jussit libertum, ut tertio operas officiales præstaret, hic quidem non tenetur præstare tertio, nisi in ædificio, ubi Patrono jubente & alii edendæ sunt; quodsi tamen solverit jubente Patrono, & extra ædificium, non potest condicere, quia 1) neque ab eo, cui præstitit, quia huic contemplatione Patroni sui præstitit, neque a Patrono, cui non præstitit, & si præstitisset, natura deberet, repetere potest; 2) quia in genere operæ officiales æstimationem non admittunt.

a) Licet hoc loco quæstionem movere, an libertus, qui ante factam manumissionem promissit, se operas præstitturum, & præstitit, earum æstimationem possit condicere? Constat enim ex l. 36. ff. de manum. restim. aliisque legibus, non teneri libertum ad operas fabriles ante manumissionem licet jurato promissas; hinc cum eas promissas non debeat, præstittas repetere posse videtur; sed neganda omnino hæc quæstio est, & dicendum, quod libertus operas ante manumissionem promissas præstittas non possit condicere; ad eas enim præstittandas, præsertim si jurato promissit, naturaliter obligatur; ubi vero subest naturalis obligatio, cessat conditio indebiti.

Expli-

Explicatio l. 40. § 2. ff. de cond. indeb. l. 3. l. 6. C. de oper. libertor.

§ XIV. Similes fere casus continent *l. 40. § 2. ff. de cond. indeb. & l. 3. C. de oper. libertor.* In priori ita scribit MARCIANUS Libr. III. Regularum: *Si pactus fuerit Patronus cum liberto, ne operæ ab eo petantur, quicquid postea solutum fuerit a liberto, repeti potest.* Constat, alias etiam pactum de non petendo non modo exceptionem parere, sed & ipsam naturalem obligationem plane tollere, ita, ut mere civilis maneat; jam vero, quod mere civiliter debetur, condici potest; *l. 47. ff. de cond. indeb.* adeoque & alias libertus, qui cum Patrono de operis non petendis pactus est, non modo petitæ exceptione pacti denegare, sed & operarum indebite præstitarum æstimationem repetere possit. Operæ hic tam officiales, quam fabriles intelligi possunt; illæ tum, si pactum de iis non petendis factum, & tamen postea libertus certam pecuniæ summam pro illis præstitit, quo casu pecunia repeti poterit, nunquam vero æstimatio operarum officialium, licet contra pactum præstitarum, quia æstimationem non admittunt. Fabriles intelligi possunt, si supponas, præcessisse pactum Patroni cum liberto, de operis fabrilibus ipsi præstandis, & pactum de non petendis istis ex post accessisse; Quodsi enim pactum illud non supponas præcessisse, inutile erit, de operis non petendis pacisci, cum nunquam fabriles debeantur, nisi promissæ. Datur igitur vi hujus legis conductio indebiti liberto, qui operas Patrono præstitit, & tamen eas non peti cum Patrono pactus est. In *l. 3. C. de oper. libertor.* ita scribunt Imperatores SEVERUS & ANTONINUS QUINTIANO: *Qui nummis acceptis ab extraneo servum suum manumisit, & pro operis pecuniam ab eo accepit, siue fuerant operæ impostæ, siue non, ut indebitum solutum reddere cogitur.* Casus legis is est: Titius Cajo stipulatione promittit certam pecuniæ summam, sub conditione, ut Cajo servum suum Stichum manumittat. Cajo manumittit Stichum, sed loco operarum ab ipso poscit certam pecuniæ summam. Quæritur, an hæc pecunia ut indebite soluta condici possit, & repondetur, quod possit. Ad explicandum hunc casum pauca opus erit præmittere. Nemo quidem invitus cogi potest ad servum suum manumittendum, sed si stipulatione se alteri obligat ad servum suum manumittendum, tenetur manumittere, ita ut & invito domino

domino manumissio extorquenda sit. Manumissor tamen pecunia illa non obstante Patronus erit, adeoque operæ officiales ipsi regulariter præstandæ erunt; sed si operas officiales, se nolle petere, Cajo pro certa pecuniæ summa promittit, ita non poterit eas a liberto petere, ut si pecuniam pro illis a liberto accipiat, hæc ut indebite data condici possit, ipsarum tamen operarum præstitarum æstimationem petere nequit, quia æstimationem non admittunt. Operas fabriles sibi plane non stipulari potest manumissor, quia non ex propria liberalitate, sed accepto pretio manumissit arg. *l. 2. C. de oper. libert. & l. 95. de leg. 1.* adeoque harum æstimatio semper ut indebitarum condici poterit, sive a Patrono impositæ fuerint, sive non. Quodsi igitur pro operis in casibus hisce substratis præstitit aliquid libertus, sive operæ promissæ fuerint, sive non, id ut indebitum condicere potest libertus, a) sed hoc non conditione facti, verum dati indebiti; verum si operas fabriles in casu substrato præstiterit, conditione facti indebiti sine dubio ipsarum æstimationem petere poterit. Porro huc referenda est *l. 6. C. de oper. libertor.* ubi ob non præstitas a liberto, at indictas operas ad pecuniæ exactionem obsequii non præstiti æstimatio convertenda esse dicitur, ex quo patet, operarum debitarum non præstitarum æstimationem fieri posse & debere, & pro illis præstandam esse.

a) Qui vero sciens, se non debere operas, tamen præstitit, earum æstimationem non condicit, quia donasse censetur, *l. 47. de oper. libertor.*

Explicatio *l. 65. § 8. ff. de cond. indeb.*

§ XV. Alius adhuc conditionis operarum indebitarum casus habetur in *l. 65. § 8. ff. de cond. indeb.* quæ ita dicit: *Si servum indebitum tibi dedi, eumque manumissisti, si sciens hoc fecisti, teneberis ad pretium ejus; si nesciens, non teneberis, sed propter operas ejus liberti, et ut hæreditatem ejus restituas.* Proponit hæc lex casum servi indebite dati, & ab accipiente manumissi, & distinguit, an sciverit manumissor, quod servus indebite ipsi datus fuerit, an nesciverit; priori casu pretium servi, posteriori operas ejus & accessiones tantum restituere tenetur accipiens. Operæ servi sunt fructus ipsius, *l. 4. ff. de oper. libertor.* hæreditas, quæ per servum acquiritur, est accessio. Singulare igitur in hoc casu est, quod operæ non principaliter, sed

accessorie, non ab eo, qui operas præstitit, sed a tertio repetantur instar fructuum. Cum vero nec hoc casu operæ ipsæ reddi possint, per se patet, æstimationem ipsarum præstandam esse. Sed adhuc dubium aliquod hic textus continet: dicitur scilicet, quod, si sciens quis manumiserit, pretium servi teneatur restituere, & tamen ego supra dixi, si res indebite data, & accipiens id sciverit, conditionem furtivam, non indebiti dari, sed 1) non dicitur, quod præcise conditione indebiti petendum sit illud pretium; 2) si & conditio indebiti intelligenda esset, lex tamen loquitur de scientia accipientis, quæ fuit tempore manumissionis, non quæ fuit tempore dationis; adeoque modo tempore dationis accipiens non fuerit in dolo, dominium transfertur, & nascitur conditio indebiti.

*Explicatio Tit. C. ne operæ a collatoribus exigantur, § l. i.
C. in quib. caus. colon. cens. Dom. accus. poss.*

§. XVI. Huc porro pertinet *Tit. C. ne operæ a collator. exigantur*, ubi operarum illicite exactarum præbitionem cessare præcipiunt *Imperatores VALENTINIANUS, VALENS, & GRATIANUS*, unde colligit *BRUNNEMANN. in Commentar. ad h. t.* 1) Dominum territorii quoad operarum præstationem haut quaquam intentionem fundatam habere contra subditos, sed eas sibi deberi asserentem præcise probare debere; 2) debitas etiam operas subditorum multiplicandas non esse, & subveniendum esse subditis, qui a Dominis suis ad immoderatas operas compellantur. Denique huc pertinet etiam *l. i. C. in quib. caus. colon. cens. Dom. accusar. poss.* ubi colonus, a quo plus debito exigitur, adire iudicem iubetur, & ut plus postulari, Dominus prohibeatur, & plus datum reddat, petere, modo ultra modum exactationem probet; quæ lex, quamvis de censibus proprie saltim loquatur, ad operas tamen non immerito extenditur a *GROLLMANNO sup. allegato in Præfat. & BRUNNEMANNO ad h. l.* ita, ut & operæ indebite præstitæ, vel potius ipsarum æstimatio, hoc modo repeti possint; Casum, ubi census indebite exacti & præstiti, in sententia vero cum reciprocis Domini petitionibus compensati fuerunt, vide in *KLOKII. Consilior. Tom. I. Conf. 26.*

Resol-

Resolutio legis obstantis 25. ff. de præscript. verb. & in fact. action.

§ XVII. Et jam omnes leges ad thema meum pertinentes, quas reperire contigit, explicassem, nisi superessent adhuc duæ, quæ graviter obstare videntur leges. Altera est *l. 25. ff. de præscript. verb. & in fact. action.* ubi ita MARCIANUS Libr. III. regularum: *Si operas fabriles quis servi vice mutua dedisset, ut totidem reciperet, posse eum præscriptis verbis agere, sicuti si penulas dedisset, ut tunicas acciperet; nec esse hoc contrarium, quod, si per errorem operæ indebitæ datæ sunt, ipse repeti non possunt; nam aliud dando, ut aliud reddatur, obligari jure gentium possumus; quod autem indebitum datur, aut ipsum repeti debet, aut tantundem ex eodem genere, quorum neutro modo operæ repeti possunt.* Dicit hæc lex, operas indebitæ præstitas repeti non posse, idque probat per sequentem syllogismum: Quod nec ipsum, nec tantundem repeti potest, id non potest indebitæ repeti. A. operæ. E. Aperte hæc lex contradicere videtur legibus supra allegatis. Sed salva res est. Habemus regulam in interpretando jure Romano, quod si duæ leges sibi contradicere videantur, quantum possibile est, ita explicandæ sint, ut sibi non contradicant invicem. Faciamus igitur talis interpretationis periculum, cum eam imprimis suadeat supra allegata MARCIANO *l. 40. § 2. ff. de cond. indeb.* ubi id, quod pro operis datur indebitis, repeti posse statuit. Casus legis obstantis is est; Mevius Cajo dedit operas fabriles servi sui, ut totidem Cajus ipsi præstet, operas scilicet ejusdem generis totidem; sæpius enim aliud datur, ut aliud iterum detur, cujus exemplum producit lex in penulis datis, ut quis tunicas acciperet, quarum utraque sunt diversæ vestimentorum species. Objicit sibi MARCIANVS casum: Si per errorem operæ indebitæ datæ sunt, ipsæ repeti non possunt. Ad vocem: *ipse* probe attendendum erit; nam in priori casu præscriptis verbis agitur, ut aliæ operæ secundum conventionem præstentur, in conditione vero indebiti nunquam operæ, ne ejusdem quidem generis, sed æstimatio saltem ipsarum reddi potest. Operas igitur repetere MARCIANO dicitur, alias ejusdem generis operas pro præstitis petere. Resolvit igitur dubium sibi objectum hoc modo: Obligare alium

quem conventionem possumus, ut, cum aliud demus, aliud ejusdem generis reddat, adeoque cum operas servi nostri alteri damus, eum obligare possumus, ut nobis pro iis alias operas sui servi det. Sed in conditione indebiti res aliter se habet, ibi enim nec ipsæ operæ repeti possunt, quia factum infectum fieri nequit, nec aliæ ejusdem generis, cum secundum l. 26. § 12. ff. de cond. indeb. ea sit causa operarum, ut non sint eædem, neque ejusdem hominis, cum plerumque robor hominis, ætas temporis, opportunitasque naturalis mutet causam operarum. Ergo ipsæ operæ conditione indebiti repeti nequeunt, si eo sensu sumatur, operas repetere, quo jctus in hac lege sumit, nam nec ipsæ, nec tantundem repetuntur. Hoc modo explicata l. 25. ff. de præser. verb. non obstabit ceteris legibus supra allegatis, cum operas ipsas quidem, vel tantundem repeti non posse conditione indebiti statuatur, sed nec æstimationem ipsarum peti prohibeat.

Resolutio l. 33. ff. de cond. indeb.

§ XVIII. Altera lex graviter obstare visa est l. 33. ff. de cond. indeb. ubi ita scribit JULIANVS: Si in area tua ædificassem, & tu ades possideres, conditio locum non habebit, quia nullum negotium inter nos contraheretur; nam is, qui non debitam pecuniam solverit, hoc ipso aliquid negotii gerit; a) Cum autem ædificium in area sua ab alio positum dominus occupet; nullum negotium contrahit; sed & si is, qui in aliena area ædificasset, ipse possessionem tradidisset, conditionem non habebit, quia nihil accipientis faceret, sed suam rem dominus habere incipiat; & ideo constat, si quis, cum existimaret, se heredem esse, insulam hereditariam fulisset, nullo alio modo, quam per retentionem, impensas servare posse. Notum est ex Tit. ff. de acquirend. rer. domin. ædificationem esse modum acquirendi domini ob regulam: quicquid solo accedit, ut cohæreat, ei cedit, cujus solum est; sed quatuor inædificationis dantur casus. Vel enim quis in area sua ædificat ex sua materia, & res dubio caret, vel quis ædificat ex aliena materia in solo suo, & iterum fit dominus ædificii; de his duobus casibus lex non loquitur, sed de iis duobus, si quis vel ex materia sua vel aliena in alieno solo ædificaverit, quo utroque casu domino soli cedit ædificium, sive id ipsi tradiderit ædificans, sive non tradiderit, & hoc ædium domini

nium ita in dominum soli transit, ut nec conditione indebiti illæ repeti possint. Cur igitur ædes istæ condici nequeant, videbo. Loquitur lex de conditione ædium in alieno solo ædificatarum ut indebitarum, ab ædificante instituenda, quæ igitur est conditio dati indebiti, quæ requirit, ut in alterum indebite transtulerim alicujus rei dominium. An is, cujus est solum, indebite possidet ædes ab alio in suo solo structas? Minime; nam inædificatio est modus acquirendi dominium, & semper domino soli tribuit dominium ædium in alieno solo extructarum; ergo siue dominus soli ipse occupet has ædes, siue ab ædificante ipsi possessio earum conferatur, nihil juris in eum ædificans transfert, quod non antea habuit, adeoque indebitum dedisse dici nequit, ergo nec conditio dati indebiti obtinetur. Sed quomodo consulendum erit ædificanti? Primo, si adhuc possidet ædificans, habet jus retentionis indistincte, si in bona fide est, & Dominus soli, si rem suam repetat, nec impensas velit restituere, exceptione doli mali repelli potest *l. 14 ff. de dol. mal. Et met. except.* Si vero non amplius possidet, uti id legis nostræ casus supponit, & in bona fide est ædificans, stante quidem ædificio omnis actio stricto jure denegatur; *l. 48. ff. de rei vind. Et l. 14. all. sed ex æquitate DD.* ipsi concedunt conditionem possessionis indebite translatae *arg. l. 22. § 1. l. 40. § 1. l. 66. ff. de vend. indeb. vel & propter negotium in Domini utilitatem gestum actionem negotiorum gestorum utilem arg. l. 6. § 3. l. ult. ff. de negot. gest. l. ult. § 1. ff. de petit. hered. & l. 32. in fin. ff. de reb. ered. vel & in factum actionem arg. l. 23. §. 5. ff. de rei vind.* Si vero ædificans sit in mala fide, stricto jure nihil consequitur, attamen ex æquitate ipsi, si possidet, jus retentionis quoad impensas non tantum necessarias, sed & utiles conceditur; si vero dominus fundi possideat, extante ædificio officio judicis ædificanti subvenitur, sed solum, in quantum dominus locupletior factus est: *arg. l. 6. § 3. ff. de negot. gest.* Si quis ex sua materia ædificavit, hanc diruto ædificio repetere potest rei vindicatione, siue in bona, siue in mala fide sit. Sed ut ad meum thema etiam hanc legem applicem, quærere liceat, quid de conditione operarum in ædificando hoc casu præstitarum statuendum sit? si is, qui ædificavit in solo alieno, scivit, solum esse alienum, adeoque se indebite alteri operas præstare ædificando in solo ipsius, omnino non competet facti indebiti conditio, quippe quæ requirit, ut ignorans vel errans, alteri factum præstiterim.

rim. Quodsi ego putavi, me in solo meo ædificare, & in meum commodum, sed solum tamen alienum est, quæritur, an conditio operarum in ædificando indebite præstitarum competat, id quod omnino negandum, deficit enim requisitum conditionis indebiti § III. n. 3. allegatum, nam ædificans hoc casu non ideo operas in ædificando adhibet, ut, quia putat, se debere, obligationi suæ satisfaciatur, sed ut proprium suum commodum promoveat; ergo non poterit locum habere conditio indebiti. At quod negotiorum gestorum utilis actio hoc casu competat, dubium non est, cum ea omni eo casu competat, ubi quis intentione suum commodum promovendi alterius commodum promovet. Quodsi vero sciverim quidem, solum alienum esse, sed ex contractu vel quomocumque me alteri ad operas in ædificando præstandas obligatum fuisse crediderim, quæritur, an conditio facti indebiti obtineat; & decidendum videtur, quod non obtineat, quia nec ædes in alterius solo extructæ ut indebitæ condici possunt. Sed hoc non obstante operarum æstimationem hoc casu condici posse, exinde concludo, quia 1) l. 33. nostra saltim de ipsis ædibus dicit, quod non possint condici, non vero de operis in extructione illarum præstitis; 2) ratio, cur ædes in alieno solo extructæ condici nequeant, cessat in conditione operarum; nam ideo ædes condici nequeunt, quia is, cujus solum est, non indebite eas possidet; cum earum dominus fiat per modum acquirendi legitimum, inædificationem scilicet, non demum per traditionem ædificantis; sed operæ semper indebite præstitæ manent, quocumque modo ædium dominium transferatur, sive per inædificationem, sive per quasi traditionem, & semper earum æstimatio peti potest, sive per eas dominium aliquid transferatur, sive non; 3) omnia conditionis facti indebiti requisita adfunt; adest enim factum indebite præstitum, ex ignorantia vel errore, vi cujus me obligatum putavi, dominus vero soli, cui ædificium extruxi, locupletior factus est; nam patrimonium ipsius per ædificium ipsius solo instructum auctum est.

a) Negotium gerere hic sumi sensu latissimo, per se patet, ita, ut significet omne, quod fit in alterius utilitatem, uti & alias hoc sensu sumitur in l. 7. pr. ff. de negot. gest. & in l. 31. de V. S. non præcise quasi contractum negotiorum gestiois.

Casus ad hodiernum usum accommodati.

§ XIX. Patet ex allegatis legibus, præcipue in operis libertorum iure Romano obtinuisse conditionem indebiti, sed quin & in aliis factis & operis obtinuerit, dubium non est. Eodem modo & hodie ea præcipue occurrere poterit in operis rusticorum; ita sæpe contingere casus potest, & contigit, ut rustici per plures annos præstent operas, ad quas tamen se non obligatos fuisse, post longum demum temporis spatium comperiunt; quo alio modo æstimationem earum recipient, quam per eandem, de qua hætenus, conditionem facti indebiti. Sæpissime Dominus certas operas a rusticis exigens sola præscriptione fundatur, qua corruente vincunt rustici, & æstimationem operarum hætenus indebite præstitarum repetere possunt; operas enim rusticorum pecunia æstimari posse, omnes unanimiter consentiunt, hæcque æstimatio dicitur adæratio, de qua tenenda regula ex *l. 6. C. de oper. libertor.* quod operæ nondum præstitæ & nondum præstandæ, sed debitæ non nisi utraque parte consentiente, vel in casu necessitatis adærari possint; operæ indictæ debitæ vero, si non præstitæ fuerunt, semper adærandæ sint. Sed & alii dantur casus, ubi hæc facti indebiti conditio occurrit; ita in servitio a Vasallo præstandis facile evenire posset, ut servitia indebita ex errore præstaret; ex gr. Vasallus non subditus non tenetur præstare servitia Domino in bello aperte injusto, præstat tamen, se obligatum putans, conditione indebiti repetere poterit servitiorum istorum indebite præstitorum æstimationem. Porro, conducit aliquis pro certa mercede operas famuli, artis capillamenta faciendi periti, sed operas illius qua famuli tantum conducit, & mercedem inde æstimat; famulus tamen præter ordinarias a famulis præstandas operas capillamenta etiam Domino componit, & reparat, persuadens sibi, se & ad istas teneri; Post longum demum tempus comperit famulus, se ad istas operas plane non fuisse obligatum, cum illæ a famulis ordinarie non præstentur, quo modo ipsi consulendum erit? Nulla alia actio, quam conditione nostra facti indebiti repetere poterit operas in capillamentis componendis & reparandis indebite præstitas. Potest tamen etiam contingere, ut tacita operarum locatio inita sit, si scilicet utraque pars animo mercedem dandi & accipiendi operas locat & conducit. Alius casus hic est: Julius architectus promittit Titio

Titio domum, LXXX. pedum altitudinis & C. latitudinis extruendam pro 5000 fl. & quidem ita contrahit, ut ipso mortuo filius jam absens, qui etiam architectus est, contractum continuet. Mortuo patre redit filius & iusto errore persuasus putat, patrem domum C pedum altitudinis promississe, & talem extruit, sola conditione facti indebiti nostra consulere sibi poterit filius, ut repetat operarum in 10 pedibus nimirum æstimationem, nisi adhuc possideat, quo casu habebit jus retentionis. Non vero pertinet ad casus conditionis facti indebiti conditio rei indebite traditæ; traditio enim est factum qualificatum, quod a reo omnino iterum præstari potest; neque conditio cautionis indebite præstitæ, quia datur vel promittitur aliquid indebite, non fit.

De conditione facti indebite remissi.

§ XX. Liberti, & ex analogia eorum, hodie rustici, qui ad operas tenentur, non ante eas præstare tenentur, quam si fuerint petitæ l. 13. §. 2. l. 22. l. 24. ff. de oper. libertor. quod & in Vasallis obtinet ob 2. feudor. §. nisi vasallus, & 2. feudor. 37. §. non cogitur. nam si non petitæ fuerint, censentur remissæ. FROMMANN. de operis subditorum & maxime rusticorum §. 35. ibique allegati DD. Hinc sequitur, 1) quod is, qui operas certo tempore debitas non exegit, earum æstimationem ex post non possit petere. Quodsi tamen ideo non indixit, quia putavit errore iusto, eas sibi non deberi, non peteret ea, de qua hactenus, conditione facti indebite præstiti, sed facti indebite remissi, quæ licet directa in jure nostro non occurrat, utilis tamen ex mente & analogia legum 26. §. 12. & l. 39. ff. de cond. indeb. concedi posset. Ex gr. tenentur rustici Domino suo ad operas per mensem quatuor diebus præstandas, sed hi falsis documentis inducunt Dominum, ut ipsos tribus saltim per mensem diebus obstrictos putet; præstant igitur diu tribus saltim per mensem diebus operas. Agere poterit Dominus conditione facti indebite remissi ad operarum debitarum non præstatarum æstimationem, eodem modo, uti ob cautionem indebite remissam conditio cautionis indebite remissæ obtinet. Sed non modo conditio indebiti, verum & actio ex eo contractu, quo operæ debentur, competet, arg. l. 72. pr. ff. de V. O. & l. 13. §. 1. ff. de re iudicat. ubi is, qui factum, quod debuit, non præstitit,

fitit, ad æstimationem teneri dicitur, & inprimis arg. l. 6. C. de oper. liberior. ubi ob non præstitas a liberto indicatas operas ad pecuniæ exactiorem obsequii non præstiti æstimatio convertenda esse dicitur; 2) qui operas, quas debet quidem, sed quæ non petita sunt, præstitit; earum tamen æstimationem conditione repetere nequit, quia naturaliter ad eas obligatus fuit; ubi vero adest naturalis obligatio, cessat conditio indebiti ob deducta supra § IV.

An tertio detur conditio facti indebite præstiti.

§ XXI. Illud etiam notandum, dari sæpe conditionem indebiti alii, quam ei, qui dedit, uti expresse statuit l. 5. ff. de cond. indeb. Queritur, igitur, an & factum tertii interdum repeti possit? de servi operis ab eo, qui servum indebite dedit, repetendis per modum accessorii, supra jam allegavi l. 65. § 8. ff. de cond. indeb. quod & ad hodiernas rusticorum & hominum propriorum operas quoad Dominos ipsorum extendere non dubito. Sed an & operæ a libero homine præstitæ principaliter a tertio interdum repeti possint, cui operas præstans non est subjectus, difficilior quæstio est; ab hærede eas repeti posse, dubium non est, cum conditio indebiti ut actio rei persecutoria & active & passive ad hæredes transeat, & hæres hoc intuitu pro una cum defuncto persona habeatur; sed de plane tertio negandum omnino est, quod is possit operas alterius hominis liberi repetere, cum ex operis indebite a libero homine præstitis nemo, nisi qui ipse præstitit, damnum facile sentiat. Rem casu illustrabo: Hæres aliquis instituitur sub conditione, ut Titio opus faciat; Opere facto testamentum, in quo ille hæres institutus fuit, invalidum declaratur. Hæres verus non poterit factum a Titio repetere, quia nec ipsi nec hæreditati aliquid decessit per operas instituti hæredis, sed is solus, qui opus fecit, operarum æstimationem repetet a Titio, quia solus damnum sentit.

De fructibus, accessionibus & usuris.

§ XXII. In conditione dati indebiti non modo rem ipsam, sed & fructus illius, & accessiones restituendos esse, clare nos docent textus l. 15. pr. l. 26. § 12. verbis ut puta fundum. l. 65. § 8. ff. de cond. indeb.

indeb. l. 38. § 2. ff. de usur. Quæritur igitur, an & in conditione facti indebiti illi præstandi veniant, id quod negandum mihi videtur; cum enim ipsæ operæ æstimantur, fructus ex illis eo ipso æstimati sunt; nam proprie dicendo operæ ipsæ fructus sunt *l. 4. ff. de oper. libertor.* & sine fructibus omnem æstimationem respuunt. Accessiones ex operis plane non repetuntur, cum, qui ipsas operas repetere nequit, nec accessiones illarum repetere possit; operas autem ipsas repeti non posse, ipsa rei natura nos docet; id quod secus se habet in re deperdita, vel servo indebite dato manumisso, hi enim peti principaliter possunt, adeoque tum demum, si non amplius existunt, fructus & accessiones soli ex iis debentur. Quid vero de usuris statuendum sit, magis dubium est, quod, ut recte explicem, ante omnia, an usuræ ex conditione dati indebiti veniant, ostendere debeo. Iure Romano res dubio caret, quod ex conditione indebiti usuræ non debeantur ob *l. 1. C. de condit. indeb.* cum præterea sit actio stricti juris, quæ non continetur in §. 28. *f. de action.* ubi citra vinculum stipulationis usuræ non debentur. At ex legibus Imperii præstationem earum velle videtur *Recess. Imp. noviss. §. Antlangend die 174.* qui in mutuo usuras ex mora præstandas esse disponit, & ex quo colligunt, hodie etiam in omnibus aliis stricti juris actionibus, præsertim conditione indebiti, alias conditioni mutui semper æquiparata, deberi usuras; Verum hanc dispositionem ad alios præter mutuum contractus minime esse extendendam, probant HAREPRECHT. in *Conf. IV. n. 254. 255.* FROMMANN. *Different. actionum b. f. Et str. jur. ih. 10.* qui & præjudicium desuper allegat. ex CARPZOV. *Jpr. forens. P. II. C. 30. desin 18.* SCHWEDER. *Conf. Tubing Vol. VI. Conf. 94. fere tot.* GRASS. in *Collat. jur. civil. cum recess. Imper. Sect. VI. § 1. p. m. 270. sqq.* qui & expresse scribit, in conditione indebiti tribus vicibus saltem eo tempore, quo ipse membrum facultatis juridicæ in hac alma EBERHARDINA fuerit, etiam ad iudices extraneos hoc modo respondisse inclutam facultatem, quod scilicet ex illa usuræ non debeantur. Neque obstat, quod, quia fructus ex nostra conditione indebiti debentur, etiam usuræ, quæ scilicet fructus civiles sunt, præstandæ esse videantur ob *l. 34. ff. de usur.* cum non modo in conditione indebiti lex expresse statuatur exceptionem ab hac regula, sed & alias major semper fructuum, quam usurarum favor sit. Eodem modo se rem & in conditione facti indebiti habere, res ipsa demonstrat.

frat, cum ratio differentiae statuendae non appareat, & licet ex facto ipso usurae praestari non possent, ea tamen, si deberentur, computandae essent secundum quantitatem aestimationis. Ubi igitur haec contraria consuetudo obtinet, ut usurae ex conditione indebiti praestentur, (quam in aliquibus locis obtinere, negari nequit,) ibi in conditione facti indebiti illae computandae erunt secundum quantitatem eam, qua factum aestimatur. Illud adhuc notandum, in conditione facti indebiti, si dolus accipientis accedit, usuras loco interesse interdum peti posse, quatenus id usuris contradistinctum consistit in eo, quod respiciat lucrum cessans & damnum emergens, certis in terminis non inclusum, idque probandum ab eo, qui illud petit, & tum probatur, si exigens illud ostendat, aut doceat, se facile operis suis tantundem lucrari, & si aestimationem earum accepisset, quotannis ex aestimatione quinque pro centum licito modo fenerari potuisse. SCHWEDER. Vol. VI. C. 94. n. 47.

De libello conditionis facti indebite praestiti.

§ XXIII. Hisce praemissis jam facile erit, fruere libellum. Praecedente enim honorifica indicis compellatione aliisque primo factum clare, nervose, & breviter narratur, cum circumstantiis omnibus, quae ad conditionem hanc fundandam absolute requiruntur; tum allegandum, quod jure reus actori teneatur praestare operarum aestimationem, cui denique conveniens petitum adjicitur, ut scilicet reus operarum indebite praestitarum aestimationem, interdum & interesse praestet. Aestimatio statim adjicienda est. Ex praedictis igitur § XVIII. exemplis libellos conditionis indebiti hoc modo fruere:

*1. Libellus conditionis operarum indebite praestitarum, cum-
mulatae cum actione negatoria utili.*

Es hat der Herr dieses Dorfs, Herr von N. schon seit 15. Jahren von uns monatlich 4 Tagdienste begehret, welche wir ihm auch auf sein, des Pfarrers und Amtmanns Zureden geleistet, weil sie uns beredten, daß wir dazu von Rechtswegen verbunden wären. Es hat sich aber seit kurzer Zeit aus dem von ungefehr wieder vorgefundenen Lagerbuch unseres Dorfes

Dorfes gezeigt, daß wir des Monats nicht zu 4, sondern nur zu 3 Tagdienen gehalten seyn, daher wir, so bald wir dieses erfahren, dem Hrn. von N. nicht nur den 4ten Tagdienst ferner zu thun, uns verweigert, sondern auch von ihm den Werth der seit 15 Jahren wieder unsere Schuldigkeit geleisteten 4ten Tagdienste gefordert. Es weigert sich aber dem unerachtet Herr von N. nicht nur, uns die wieder unsere Schuldigkeit geleisteten Dienste zu ersetzen, sondern will uns so gar zwingen, daß wir ihm noch ferner des Monats 3 Tagdienste leisten. Da aber aus dem sub litera A. beyliegenden Lägerbuch deutlich erhellet, daß wir dem Hrn. von N. nicht weiter als monatlich 3 Tagdienste schuldig seyn, und wir also ihm wieder unsere Schuldigkeit 15 Jahre lang alle Monate einen Tagdienst zu viel gethan haben, welches, da bey uns ein Tagdienst bekanntlich auf 12 fr. geschätzt wird, 1800 fl. ausmacht, und aber bekanneten Diechten nach derjenige, dem man, ohne ihm verbunden zu seyn, Dienste leistet, demjenigen, der sie leistet, den Werth derselben ersetzen muß, so bitten wir zu erkennen und zu sprechen, daß wir nicht nur dem Hrn. von N. des Monats nicht weiter als 3 Tagdienste schuldig seyn, sondern daß er uns auch den Werth, der seit 15 Jahren wieder unsere Schuldigkeit geleisteten Dienste, der sich auf 1800 fl. belauft, zu erstatten schuldig und verbunden seye. Desuper &c.

*II. Libellus conditionis operarum indebite a famulo
præstitarum.*

Es hat Herr D. TITUS vor 6 Jahren mich als seinen Bedienten zu sich verdinget, und mir jährlich nebst Logis, Kost und einem Kleid 12 fl. zu geben versprochen. Ich verfahe in diesen 6 Jahren nicht nur als Bedienter meine Dienste sehr redlich, welches mein Herr selbst oft bezeuget hat, sondern ausser den ordinairnen Diensten, die ich als Bedienter ihme schuldig ware, machte ich ihme noch alle Jahre 2 Peruquen, und besserte sie sehr oft wieder aus, weil ich glaubte, als Bedienter das zu verbunden zu seyn. Da ich aber nun seit 14 Tagen aus Hrn. D. TITII Diensten gegangen, so habe ich erst erfahren, daß ich als Bedienter gar nicht schuldig ware, ihme Peruquen zu machen, und auszubessern, inantz ich ihme nicht meine Dienste in der Peruquenmacherkunst, sondern nur als ordentlicher Bedienter verdingt. Weil demnach mein Herr schuldig ware, mir den Werth der Dienste, die ich ihme in Peruquenmachen und

und ausbessern gethan, zu ersetzen, so habe ich solchen indessen etlichmal von ihm gefordert, aber niemalen nichts in Güte von ihm erhalten können; ich sehe mich demnach genöthiget, einen Hochgeehrtesten Hrn. Richter deswegen anzugehen, zu erkennen und zu sprechen, daß Herr TITUS mir den Werth der Dienste, die ich ihm als Veruquenmacher seit 6 Jahren geleistet, und der sich laut beygehender Rechnung sub litera A. auf 54 fl. belauft, zu ersetzen schuldig und verbunden seye. Desuper &c.

III. *Libellus conditionis operarum indebite præstitarum ab architecto.*

Es hat mein sel. Vater laut beygehenden Contracts sub litera A. beflagtem Titio ein Haus von 80 Schuh hoch, und 100 Schuh breit vor 5000 fl. zu bauen versprochen, und in dem Fall, daß er vor Endigung des Hauses mit Tode abgehen sollte, ihm versprochen, daß er mich perquadren wollte, den Bau um diesen Preis fortzusetzen. Mein Vater schrieb mir sogleich den Contract, setzte aber in dem sub litera B. beyliegenden Brief statt 80 Schuh hoch, 100 Schuh hoch; und ich versprach meinem Vater, weil ich ihme gehorsam seyn wollte, den Bau um eben den Preis fortzusetzen. Als nun mein Vater vor einem Jahre noch vor Endigung des Baues verstarb, kam ich hieher, und weil ich wegen meines Vaters Brief in der irrigen Meinung stand, daß ich verbunden wäre, es 100 Schuhe hoch zu bauen, und der Contract meines Vaters, aus dem ich mich eines bessern hätte belehren können, verlohren gegangen, baute ich es 100 Schuhe hoch, und 100 Schuhe breit. Da aber nun aus beiliegendem Contract sub litera A. offenbar ist, daß ich wieder meine Schuldigkeit 80 Schuhe zu hoch gebaut, und aber die Billigkeit und die Rechte erfordern, daß demjenigen, der aus einem rechtmäßigen Irrthum dem andern Dienste leistet, der Werth der Dienste von diesem ersetzt werde, so bitte zu erkennen und zu sprechen, daß mir TITUS den Werth der Dienste, die ich ihm in denen zu hoch gebauten 20 Schuben geleistet, und den ich auf 1000 fl. schätze, zu ersetzen schuldig und verbunden seye. Desuper &c.

De probatione in conditione facti indebite præstiti.

§ XXIV. Libello proposito quaeritur, quid uterque probandum habeat, ubi plures adhibendæ sunt distinctiones. Si scilicet

D 3

1) reus

1) reus negat factum ab actore præstitum, reus id probare debet; 2) quoad indebiti probationem, si reus ab initio statim præstationem facti confessus fuerit, distinguendum, an actor totum, quod præstitit, factum indebitum dicat, an partem tantum? si partem tantum, tum actor sine distinctione probare debet, pro parte factum indebite esse præstitum; si vero totum factum indebite fuisse præstitum dicit, tum regulariter iterum actor semper tenetur probare, nisi simpliciter indebitum fuisse dicat, & præstans factum fuerit homo, alias minus diligens, mulier, pupillus, minor aut rusticus, quo casu reo probatio incumbit, debitum fuisse factum, quod præstitum est; quodsi vero reus ab initio negavit, factum præstitum fuisse, & actor contrarium probat, tum reus in poenam mendacii tenetur probare, quod debite factum fuerit præstitum; *l. 25 ff. de probat.* 3) Quod ignorantiam probandam distinguendum inter ignorantiam facti alieni & proprii. Ignorantia facti alieni semper præsumitur, nec ab actore probanda, sed a reo scientia probanda est, nisi factum notorium sit, quo casu iterum actor ignorantiam probare debet; in facto proprio ignorantia non præsumitur, sed ab actore probanda est, nisi factum hoc sit quam maxime antiquum, vel intricatum, quo casu reo scientiæ probatio incumbit; Ignorantia iuris in personis, quibus ius ignorare licet, præsumitur, uti & tum, si ius sit quam maxime intricatum, vel si extraneus, se ius provinciale nescire dicat; alias vero non præsumitur, licet levibus adminiculis accedentibus probata censeatur, si actor de damno vitando, reus autem de lucro captando certet; 4) in conditione facti indebiti, si reus in bona fide est, actor probare debet, quod reus locupletior factus sit, alias enim, si reus se locupletiozem non factum esse dicat, nihil obtinebit actor; 5) si reus in mala fide est, & actor petit æstimationem cum interesse, actor non modo dolum accipientis a) sed & 6) interesse suum probare debet, quod ultimum tamen iuramento in litem veritatis æstimari potest, nunquam vero iuramento affectionis, quippe quod excludit semper indebiti conditio, ut stricti iuris actio.

a) Statunt quidem BRUNNEMANN *ad Tir. C. ne rust. ad ull. obsequi* BALTHASAR *de operis subditorum. C. 9. vers. verum.* KLOK. *Tom. I. Conf. 26. n. 30* aliique operas indebite præstas impressione ac vi domini extortas præsumi, adeoque vi ius

ius theſeos probato indebito non amplius opus eſſet probatione doli, qui ſcilicet iam præſumeretur, ſed theſin hanc de præſumptione vicioſe operarum quaſi poſſeſſionis ad ſolas novas, inhumanas, inſolitas & intolerabiles reſtringendam eſſe, recte docet HARPPECHT *Conf. nov. 4. n. 423.* ex ratione, quod ruſtici, ſi opera ab ipſis indebita exigentur, vel contradicendi, vel immunitatem ſuam mordicus propugnaturi vel ad ſuperiorem illico recuſuri intelligantur, *n. 423. ibid.* alias vero pro Dominis præſumendum eſſe, præſertim eccleſiaſticis; quare & ab onere probandi hoc caſu Dominum abſolvit LAUTERBACH, *Vol. II. Conf. 23. n. 25.* idque iis imponis, qui operas indebitas eſſe aſſerunt.

Quando ceſſet conditio facti indebiti?

§ XXV. Ceſſat conditio facti indebiti ob defectum eorum, quæ leges in ipſa requirunt. Ceſſat igitur 1) ſi nihil factum fuerit; 2) ſi factum fuerit debitum; licet enim is, qui ad factum obligatus eſt, ſi nondum fecerit, poſſit præſtando intereſſe ſe liberare, facto tamen præſtito electio hæc per rei naturam reo ademta eſt; idque obtinet, etiamſi factum ſolo naturali, non vero civili iure debeatur; nam naturaliter obligatus ad factum id non repetit, licet iure civili obligatus non ſit, niſi a iure Civili plane reprobata ſit naturalis obligatio, 3) ſi pietatis cauſa indebitum ſolutum eſt; 4) ſi ex cauſa iudicati *l. 1. C. de cond. indeb.* vel 5) transactionis vel 6) ex iureiurando præſtitum fuerit 7) ſi factum præſtitum fuerit in cauſis, in quibus ſis inſiciando creſcit, quia ibi transactum fuiſſe videtur; 8) ſi quis ſciverit, ſe non debere factum præſtare, is enim donandi animo factum præſtiſſe cenſetur; 9) ſi quis errore iuris factum præſtiterit ſub limitationibus ſupra § IV. allegatis; 10) ſi is, cui factum præſtatur, in bona fide nec locupletior factus ſit; 11) quaeritur, an & renunciatio ceſſet hoc remedium; ubi diſtinguendum, an renunciatio fiat eo tempore, quo indebitum eſſe nondum novit faciens, an eo tempore, quo iam novit; priori caſu renunciatio non tollit conditionem indebiti, quia ex eodem errore facta eſt, ex quo facti indebiti præſtatio. arg. *l. ult. § 3. ff. de cond. indeb.* poſteriori caſu renunciatio omnino valet, quia inſtar donationis eſt, modo tum omnia donationis habeat requiſita. Liceat hoc loco annectere caſum ex *l. 80. § 1. ff. ad L. Falcid.* ubi heres iubetur legatario opus certum facere, & lege ad id totum præſtandum teneri dicitur, licet per illud Falcidia lædatur, quia factum diſiſionem non recipit. Quaeritur igitur, an conditione facti indebiti hæres æſtimationem repetere poſſit, & negatur, 1) quia error plane non adest, nec 2) indebitum, quia ob individuitatem facti ad ante-

S A K
tigue,
vi hu-
ius

integrum illud præstandum obligatus est. Attamen hoc remedio ipsa lex hæredi succurri posse dicit, ut æstimatione facta legati demittiet legatario, ut partem æstimationis inferat; si non inferat, utatur adversus eum exceptione doli mali. Et hoc in aliis etiam rebus individuis legatis obtinet ex ead. l. 80. § 1. Et l. 7. cod. tit. quod & confirmat expresse *J. P. W. P. III. t. 25. § und weil.*

Exceptiones conditioni facti indebite præstiti obstantes.

§ XXVI. Exceptiones, quæ conditioni indebiti in genere opponi possunt, ex supra dictis plurimæ patent, uti 1) quod actor sciverit indebitum, non vero, quod dubitaverit; *l. ult. C. de cond. in deb.* 2) quod naturalis obligatio a lege non reprobata adsit, 3) datum esse ex transactione, vel re iudicata, vel jurejurando; 4) errorem juris intercessisse; 5) præstitum fuisse indebitum in causis, in quibus lis inficiando crescit. Conditioni vero facti indebiti in specie adhuc obstant 6) exceptio, ego non sum factus locupletior, qua opposita reus contrarium probare tenetur; si & interesse petitur, reus opponit 7) ego sui in bona fide; 8) obstat etiam exceptio injustæ æstimationis. Quoad dilatorias exceptiones patet ex § V. conditioni facti indebiti non posse opponi exceptionem libelli incerti, quia est conditio incerti, quæ talem libellum admittit; nec opponi posse exceptionem plus petitionis ex eadem ratione, ob quam etiam nunquam pœna plus petitionis tenebitur actor, qui plus iusto operas suas æstimavit.

Differentiæ conditionis facti indebite præstiti ab aliis actionibus.

§ XXVII. Conditionis facti indebiti natura jam cognita liceat inquirere, quibus ea modis differat ab actionibus, quæ simillimæ ipsi videntur, quarum prima est actio negotiorum gestorum utilis contraria, sive utilem strictè dictam, sive in factum dativam intelligas; (nam a directæ contraria differre conditionem nostram, nemo dubitat, cum in illa sciens aliquis alterius negotia gerere supponatur). Actio vero negotiorum gestorum utilis datur, quoties unum alterumve directæ actionis requisitum deficit, ex gr. si quis rem alterius, quam suam putat, administrat, animo suum negotium gerendi *l. ult. ff. de negot. gest. si quis negotia Titii gerere volens Mevii gerit.* Hæcque utilis contraria cum conditione nostrâ facti

Facti indebite præstiti in multis convenit, nam in illa æque ut in hac indebitum aliquid ab ignorante præstatur, utraque est actio civilis, personalis ex quasi contractu, rei persecutoria, & ad hæredes transitoria; sed & plurimis modis differunt, & quidem 1) conditio facti indebite præstiti semper supponit, quod ego errore me alteri obligatum putaverim, & ob hunc errorem alteri factum præstiterim, in actione vero negotiorum gestorum utili error vel plane non requiritur, vel non in eo consistit, quod ego putaverim, me alteri ad factum obligari, sed quia putavi, me negotia mea gerere, quæ tamen aliena sunt, vel Titii, quæ Mevii sunt; hic enim non ea intentione ego factum præsto, ut obligationi meæ erga tertium satisfaciam, uti in illa; 2) illa stricti iuris, hæc bonæ fidei est a) ex quo in effectu plures fiunt differentiarum, nam ideo a) in illa multo restrictior est iudicis potestas, ac in hac; b) in illa usuræ non debentur, at in hac; c) illa non admittit iuramentum in litem affectionis, at hæc. Vt res clarior fiat, proponam casum actionis negotiorum gestorum utilis. Exercitus quidam hostilis cogit rusticos pagi A. ut in sylva nobilis de N. ligna pro ipso cædant; cæsis his lignis utitur exercitus, dum in pago est, sed mox discedit magna lignorum parte relicta. Nobilis de N. igitur, in cuius dominio erat sylva, hæc ligna ab hostibus relicta sibi vindicat, eaque rustici nobili tradunt; sed traditione facta conveniunt nobilem ad mercedem præstandam pro cæsione lignorum eorum, quæ restituta fuerunt nobili. Statim apparet, hic locum habere non posse conditionem indebiti, cum error non consistat in eo, quod rustici crediderint, se domino de N. obligatos fuisse ad cædenda ligna, & animo, suæ obligationi satisfaciendi cæciderint ligna; sed vel plane non adest, vel in eo consistit, quod rustici ligna, quæ a militibus cædere coacti fuerunt, domino gratis tradiderint; potuissent enim ligna iure retentionis servare, usque dum merces ipsis pro cæsura præstita fuisset. Obtinebit igitur hoc casu non facti indebiti conditio, sed negotiorum gestorum utilis actio, adeoque & usuras mercedis rustici petere poterunt, & iuramento in litem affectionis, si dolose mercedem denegat Dominus, eam cum interesse æstimare. Ita porro conditio facti indebiti simillima sæpe videri posset actioni locati; b) dari enim tacitam operarum non modo relocationem, sed & locationem certum est; & tum, si tacita eiusmodi locatio intervenit, non conditione nostra facti indebiti, sed actione locati merces petenda erit, quæ ab illa multum differt; 1) enim illa ex quasi, hæc ex vero contractu oritur, tacitus enim contractus verus, non quasi contractus est, & ab hoc differt, quod tacitus contractus supponat factum, quod consensus in verum contractum necessario includit; in quasi contractu autem consensus præsumitur a lege, licet vel nullo facto hunc consensus partes ostendant; 2) in tacita locatione is, qui præstat operas,

E

NON

non putat ex errore, se obligatum esse ad operas præstandas, uti is, qui indebitas operas præstat, sed animo alterum sibi obligandi, & mercedem pro operis accipiendi operas locat; 3) actio locati conducti est bonæ fidei, condictio nostra stricti iuris, unde quam plurimæ ex supradictis claræ derivari possunt differentiaz.

- a) Vilem enim cum directâ in effectu eandem esse, probat l. 47. §. 1. ff. de negot. gest.
 b) Actio ista ex locatione tacita instituitur præsertim a liberis, qui concursu creditorum super bonis Parentum excitato operarum industrialium mercedem repetunt, ex tacita locatione debitam.

Actiones, quæ cum condictione facti indebite præstiti concurrunt.

§ XXVIII. Et iam, quæ actiones cum condictione nostra facti indebiti concurrere possint, brevibus tangam; & primo de restitutione in integrum, an ea elective cum nostra actione concurrere possit, videbo. Constat enim, ex clausula Prætoris generali, si qua alia iusta causa mihi videbitur, dari etiam restitutionem in integrum ob iussum errorem vel ignorantiam l. 2. ff. de in integr. restitut. l. 1. § 6. ff. quod fals. tutor. autor. § 33. ff. de actio. si quis igitur factum ex errore vel ignorantia indebite præstiterit, quaritur, an detur ipsi restitutio in integrum, quod ipse nego; nam restitutio in integrum ex clausula generali non datur, nisi ad id, ut res restituatur in pristinum statum; quomodo vero, quod factum est, in pristinum statum reduci poterit, cum absolute factum infectum fieri nequeat; quod vero æstimatione facti præstita res in pristinum statum reducta dici possit, nemo statuet. Quod condictio sine causa cum condictione nostra facti indebiti concurrat, iterum nego hoc modo: Condictio sine causa vel generalis vel specialis est; illa omnes condictiones comprehendit in Libr. ff. XII. Tit. IV. ad finem usque occurrentes, & si instituitur, semper naturam eius condictionis, quæ specialiter instituenda esset, induit; specialis tum datur, si alia condictio obtinere nequit, & tamen alter sine causam meam possidet. Illa, si in nostro casu instituitur, induit ipsam naturam condictionis facti indebiti, adeoque nullo modo ab ipsa differt, nisi quod in libello loco verborum: Weil nun aber richtig, daß ich Beklagtem wider meine Schuldigkeit diese Dienste geleistet, ponantur verba: Weil ich nun aber gar keine Ursache einsehe, warum ich Beklagtem diese Dienste zu thun, verbunden gewesen wäre, adeoque improprie satis concurrere dicitur, hæc, scilicet specialis non competit, si alia condictio competit, adeoque omnem concurrentiam respuit. Ita nec condictionem furtivam cum nostra condictione elective concurrere posse, ex iis, quæ § XI. dicta sunt, patet, cum præterea ne quidem cum condictione dati indebiti elective concurrere possit. Aut enim in hac accipiens fuit in bona fide, aut fuit in dolo; si fuit

si fuit in bona fide, dominium transfertur, nec furtum committitur; adeoque conditio indebiti quidem, nunquam vero furtiva hoc casu obtinet; si fuit in dolo, furtum commisit, adeoque dominium in ipsum non transit; hinc obtinet quidem conditio furtiva, sed ob dominium non translatum excluditur conditio indebiti. Cumulative cum condicione facti indebiti nulla actio concurret ex eodem fundamento; sed ex pluribus fundamentis plures omnino concurrere possunt, cuius exemplum adduxi in casu I. § XXV. allegato, ubi rustici non modo operarum indebite præstatarum æstimationem condicione facti indebiti, sed & actione negatoria utili, se ab his operis & in posterum liberos declarari petunt. Ita & aliæ actiones concurrere innumeris modis possunt. Hoc solum quoad negatoriam utilem notandum, quod, si concurrat cum condicione facti indebiti, ipsi plerumque præiudicialis sit; quodsi enim in negatoria vincit actor, indebiti punctum probatum est; si vincitur, debitum probatum est, adeoque conditio indebiti corrumpit. Quid de iure retentionis circa præstationem facti indebiti statuendum sit, paucis adhuc examinabimus. Constat, ius retentionis toties competere, quoties alter mihi aliquid debet, & ego eius rem sine vitio possideo, nec specialis aliqua legis dispositio mihi obstat; cur igitur illud ob præstationem facti indebiti non possit obtinere, non video; ita in casu III. § XXIII. allegato architectus filius domum iure retentionis habere poterit, usque dum operarum indebitarum æstimatio ipsi præstetur; immo non requiritur, ut præcise in re, circa quam factum præstitum, ius retentionis exerceatur, sed exerceri id potest in omni re ab eo, qui factum præstitit, sine vitio possessa, modo sit eius, cui factum præstitum est, cum nullibi leges id requirant, ut causa retinendi rei cohæreat. Magnif. Du. D. SCHERRER. in *Conf. Tub. Vol. VIII. C. 74. §. 117.* Tacitum pignus autem in re, circa quam factum præstitum, ei, qui factum præstitit, non competit, siye is rem adhuc retineat, siye iam tradiderit, cum nullibi illud lex concedat.

a) Ita cum condicione nostra conditio dati indebiti cumulative ex alio fundamento concurrere poterit, si scilicet, qui indebite fecit, simul indebite dedit. Ita inprimis etiam actio iniuriarum eo casu, si opere indebite verbis subinde iniuriosis imperatae fuerint, concurret cumulative; ita & actio E. Aquiliae, si verberibus imperatae fuerint opere, ad damni datireparationem sine dubio competet.

An Et aliæ actiones interdum ad æstimationem facti dantur?

§ XXIX. Videndum jam paucis, an & aliæ interdum actiones, inprimis condiciones illæ stricte dictæ, Libro ff. XII. Tit. IV. §§. & initio Libr. XIII. propositæ ad æstimationem facti petendam competant. Prima harum condicionum est causa data, causa non secuta, siye ob causam non secutam,

quæ vi nominis ipsius obtinere non potest, si factum præstitum ob causam aliquam futuram l. 5. § 3. ff. de præscript. verb. Sed pone casum, præstitit aliquis operas Mevio, ut hic pro istis operis præstitis ipsi det aut faciat aliquid; erit contractus innominatus, scilicet facio ut des, vel facio, ut facias. Quomodo igitur consulere sibi poterit, qui operas jam præstitit, cum conditio causa data, causa non secuta non obtineat? actionem quidem de dolo subsidiariam ipsal. 5. § 3. ff. de præscript. verb. hoc casu assignat, attamen Praxis hoc in casu concedit actionem præscriptis verbis teste LAVTERR. in Collegio ff. § XIV. de præscript. verb. & in fact. action. ad contractum implendum, si ad dandum alter obligatus est, dando, si ad faciendum, faciendo, vel interesse præstando. a) An conditio ob turpem vel injustam causam, si ob eam factum præstitum, competat ad facti æstimationem, difficilius quæstio est. Pone casum: Minatur Cajus, se Titium absentem, si rediret, accusatione criminali conventurum super quocunque delicto, quod falso ipsi assignat. Titii frater Cajo offert operas suas in quocunque certo artificio, ut desinat ab accusatione, & præstat. Præstitis his operis redit Titius, & falso sibi delictum imputatum fuisse, aperte probat. Quomodo frater Titii repetet operas ob turpem causam præstitas? Lex quidem ob factum ob turpem causam præstitum non expresse concedit conditionem ob turpem causam, attamen utilem hoc casu ex mente legum concedere non dubitarem; sed & si hanc non concederes, posset tamen semper adhuc obtinere actio de dolo generalis in subsidium De conditione sine causa jam supra dictum § XXVI. Conditio furtiva ob factum præstitum non obtinet. Conditio ex lege nunquam ad facti æstimationem conceditur. De conditione triticaria, quippe cujus objectum solæ res fungibiles sunt, sermo non est. Sed optime huc quadrans exemplum actionis, qua operarum æstimatio petitur, habemus in actione locati; quid enim aliud merces est, quam æstimatio operarum? Præterea in omni actione, qua agitur contra eum, qui ad factum obligatus est, in casum facti non præstiti ad ejus æstimationem agitur, quæ scilicet potissimum & interesse caput facit. In eo tamen hic casus ultimus a reliquis differt, quod in eo non is, qui factum præstitit, sed is, cui factum præstandum erat, ad ejus æstimationem agat. Ita ad operarum præteritarum, quas subditi non præstiterunt, sed injuste & contumaciter detrecharunt, æstimationem sine dubio actio datur ex eo contractu, ex quo operæ debentur, l. 6. C. de oper. libertor. Ita arg. l. 10. § 1 & § 2. ff. commun. divid. si servus duobus communis uni operas præstitit, quas utrique debebat, is, cui operæ non sunt præstitæ, ab eo, cui præstitæ sunt, in judicio communi dividendo repetet æstimationem operarum, quas servus sibi debebat præstare, unde & porro DD. concludunt, quod si vassus ex dominis integro vassallo utatur, quo reliqui etiam indigebant, v. gr.

inmilitia, his actione communi dividundo tantum sit; STRÜV. *Syntagm. jur. feudat. C. II. § 7. n. 4.* quod & ad operas allodiales applicat GROLLMANN, in *Disf. de operarum debitarum mutatione C. II. §. 8.* ut singuli ex pluribus liberis, qui hæreditatem Patris pro individuo possident, jus exigendi in solidum quidem habeant, sed tamen, si uni præstitæ fuerint, æquitas, ut eadem alii præstent, non patiatur, adeoque hi æstimationem operarum, quæ sibi præstandæ fuissent, ab eo, cui in solidum præstitæ sunt, repetant; Ita porro ex L. Aquilia interdum peti poterit operarum æstimatione, si scilicet homini damnum ita datum est, ut operis suis acquirere non amplius possit l. 3. ff. si quadrup. pauper. sec. dicat. l. ult. ff. de his, qui effud. vel deiec. Ita per consequentiam & loco interesse vel accessionis sæpius operæ peti possunt iis actionibus, quibus homo proprius vel rusticus vindicatur, vel quia fugitivus est, vel ab alio dolose furreptus.

a) De theoria enim hoc in casu actionem præscriptis verbis non obtinere, ex verbis legis clare patet, quæ scilicet ita scribit: *quodsi faciam, ut des, & posteaquam feci, cessas dare, nulla erit civilis actio, sed de dolo dabitur*; clare enim hæc lex omnem actionem denegat, ideoque actionem de dolo concedit, quæ tamen notorie non nisi tum, si omnis alia actio deficit, in subsidium competit.

Alia præter dati facti indebiti conditionis indebiti species.

§ XXX. Ad exemplum conditionis facti indebiti aliæ adhuc conditiones indebiti dari possunt, nullibi ab Autoribus notatæ; uti conditio juris indebite admitti, quale exemplum de jure retractus indebite admisso supra allegavi; Ita & dari conditionem cautionis indebite præstitæ, eodem § ostendi ex l. 31. ff. de cond. indeb. & l. 1. pr. ut in possess. legator. Ita & conditionem possessionis indebite translatae dari, ibidem ex l. 35. § 1. ff. de cond. indeb. monstravi; Dari etiam conditionem facti indebite remissi, patet ex § XXI; immo & dari conditionem facti indebite promissi, probabile ex analogia legum est; pone enim casum l. 56. pr. ff. de fidejussor. Et mandator. ubi, qui libertum falso se credebat, operas se præstiturum promisit, hic sine dubio conditione indebiti promissionem revocare poterit; & hoc modo porro etiam condici posse jus indebite cessum, actionem indebite cessam, immo & jus indebite remissum, l. 39. ff. de condit. indeb. modo essentialia conditionis indebiti requisita concurrant, dubium non est; hæcque omnes conditiones a conditione dati indebiti in eo differunt, quod domini translationem non requirant, quippe quæ in iis omnibus impossibilis est. Ita is, qui jus aliquod contra se admittit, dominium transferre dici nequit; ita is, qui cautionem indebite præstat, dominium nullum transfert. Ita, ubi factum præstat, promittitur vel remittitur, nunquam dominium aliquod transfertur; ita is, in quem possessio rei transfertur, non sit

fit dominus rei; ita is, cui jus vel actio ceditur, nunquam fit dominus juris vel actionis l. 9. C. de hered. vel act. vend. l. 3. C. de novat. sed tantum procurator in rem suam, ob rationem, quia jura & actiones offibus inhaerere videntur; immo ipse, cui jus vel actio competit, non verus, sed quasi dominus est. Omnium minime in eum, cui jus aliquod remittitur, dominium aliquod transferri dici potest.

Differentia conditionis facti indebite praestiti ab ea dati indebiti.

§ XXXI. Ut jam conditionis facti indebiti natura ab ea conditionis dati indebiti uno quasi intuitu recte distingui possit, coronidis loco brevibus hic allegare liceat differentias earundem ex supra dictis eliciendas potissimas. Accedunt igitur differentias quinque § VIII. allegatis, 6) quod illa, scilicet dati indebiti, si dolus accipientis accedat, non obtineat, sed pro ea conditio furtiva, haec vero, scilicet facti indebiti, non obstante dolo ejus, cui factum praestatur, obtineat, atque excludat omnem conditionem furtivam; 7) illam saepe tertius, qui non dedit, potest instituire, hanc vero non, nisi tertius ille haeres sit, vel quis operas servi indebitas repetat; 8) ex illa fructus & accessiones debentur, ex hac non; 9) in illa usura nunquam peti possunt, sed in hac evenire potest, ut loco interesse petantur, si is, cui factum praestitum, in dolo sit; 10) ubi usura ex conditione indebiti debentur, in illa ex re data, in hac vero ex pretio facti praestiti computantur; 11) in illius libello fundamentum est datum indebitum, in hujus factum indebitum; 12) in illius libello res data petitur, in hujus libello aestimatio facti; 13) factum facilius plerumque, quam datum probatur; 14) in illa actor non debet regulariter probare, quod reus locupletior factus sit, sed in hac, nisi reus in dolo sit; adeoque 15) in illa nunquam dolus probandus est, qui scilicet eam excluderet, sed in hac tum, si actor non potest probare reum locupletiozem factum, vel & interesse peti; hinc porro 16) in illa nunquam petitur & probatur interesse, sed in hac, si reus in dolo sit; 17) illi obstat exceptio libelli incerti, huic non; 18) in illa re exstante non obtinet exceptio: ego non fui factus locupletior, at in hac semper, si reus in bona fide sit; 19) in illa non potest regulariter occurrere exceptio injustae aestimationis, sed in hac semper; 20) in illa interesse petenti opponitur exceptio non competentis actionis, in hac: ego fui in bona fide; 21) illa non repetuntur aedes, in alieno solo justo errore extractae, sed hac repetuntur operae in aedificando in alieno solo adhibitae, ceteris scilicet requisitis concurrentibus. Et haec sunt, quae de inexcessa hactenus illa materia brevi hac Dissertatione proponere volui, quae, ut B. L. non plane displiceant, unice in votis est.

VD18

ULB Halle

3

007 455 496

B.I.G.

Farbkarte #13

Centimetres

Ri. 23. num. 27.

DE

DICTIONE FACTI EBITE PRÆSTITI.

1769/1.

UNIVERSITATIS MAGNIFICENTISSIMO
ATQVE POTENTISSIMO DVCE WVRTEM-
BERGIÆ REGNANTE

DOMINO

A R O L O,

3

ORDINIS AVCTORITATE ET CONSENSV

PRÆSIDE

RDO CHRISTOPH. CANZ,

IVRIS VTRIVSQVE DOCTORE, HVIVSQVE PROFESSORE
RDINARIO, SERENISSIMI DVCS CONSILIARIO,
h. t. DECANO,

PRÆCEPTORE SVO PIE VENERANDO
PRO LICENTIA

IN VTROQVE IVRE HONORES RITE
CAPESSENDI

XII. August. MDCCLXIX. disputabit

AVTOR

NVS GOTTLIEBIVS GMELIN,
Tubingensis.

T V B I N G Æ,

FFTERIS JO. AD. SIGMVNDI.

